

Algunhas isoglosas del conceyo da Veiga¹

JOSÉ ANTONIO FERNÁNDEZ VIOR

A xente de fora da franxa Navia–Eo, al chamárennos galegos, supóin que nesta zona dáse unha unidá ou, meyor dito, unha uniformidá que nosoutros tamos en moitos casos lonxe de reconocer.

Elos fainlo atendendo a algunhas das señas máis xenerales y conocidas, como poden ser: a falta de diptongos crecentes *ie*, *ue* (resultado del *e* ou del *o* abertas latinas), en casos como *dente*, *fonte*, *pedra*, *porta*, etc.; a pérdida del *-n-* entrevocálica, casos de *mazá*, *ventá*, *boa*, *brao*, *mao*, *ermao*...²; y a abundancia de diptongos decrecentes, tales como *ei*, *oi*, *eu*, *ou* (*cerdeira*, *carreira*, *corredoira*, *masoiro*, *enchedoiro*, *perfeito*, *morreu*, *cantóu*, *Louteiro*) —aunque estes tamén se poden atopar nel asturiano na variante occidental—. Esta xente déixase levar sólo d'estes rasgos y paréceyes que todos falamos del mesmo xeito. Nun atenden a outros fenómenos que son os que marcan as diferencias d'unhos sitios a outros.

Pro a os que nacemos y nos criamos entre estes dous ríos, esas pequenas diferencias, qu'eles pasan por alto, témolas ben presentes y son as que coyemos pra localizar os falantes nun

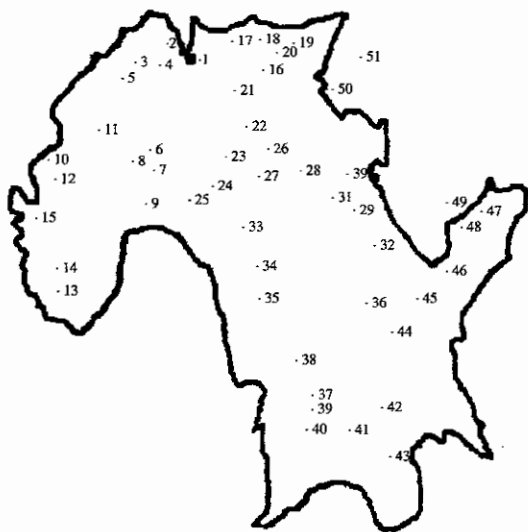
¹A denominación de *Vegadeo* con qu'hoi se conoce este conceyo é de fecha tardía, de 1892, ano en que foi creada pral arciprestazgo pol Obispo Martínez Vigil. Pro, como parece ser qu'era del gusto da xente, solicitóuse tamén pral ayuntamiento, petición que foi atendida y aprobada nel 1916. Antes conociase col nome de *Veiga de Ribadeo*, según reza nun artículo de J.L. Pérez de Castro (*BIDEA*, 87–88, p. 583).

² Aunque reproduzo con unha *o* a vocal final, pode atoparse xente que, neste y noutros casos, pronúnciala muito máis escura, case unha *u*.

sito ou noutro. Así nun é raro ouguir, por poñer un caso, a ún de Castropol “*non, ei por Bual y pola Caridá falan muito coel elle*”. Ás veces refírense a casos concretos sin saber sequera qu’ese caso responde a unha tendencia máis xeneral, como cuando dicen “*non, aquí dicimos mulieiro; muliñeiro é máis pr’hacia A Veiga*”.

Se esto se pensa de toda unha zona como é a comprendida entre el Navia y el Eo, con máis razón se fai al refirirse a un conceyo concreto como pode ser el da Veiga.

É unha opinión estendida entre a xente del conceyo —outro tanto pasa nos conceyos vecícos—, qu’aquelo é medio galego, un chapurreado, unha mezcolanza (según espresións que se poden ouguir cuando se pregunta pola fala local). El motivo nun é outro qu’el convencemento de qu’a súa fala é un coyer d’aquí y d’allí sin orden nin xeito: dicen *el neno, el carro, el horto, el veyo* (con un artículo masculino qu’eles reconocen como non galego), pro tamén dicen *a nena, a gadaña, a veyá* (con un artículo que xa coincide col galego); dicen *mulín*, como na mayor parte d’Asturias, pro falan del *muliñeiro*. Así pos nun son d’estrañar todas esas denominacións pouco positivas del sou modo de falar. Nun chegan a entender qu’esa impresión de mezcolanza, como eles dicen, vén motivada porque na súa zona morren ou nacen unha restra de fenómenos; noutras palabras, que por alí pasan unhos límites, unhas isoglosas, que dan pé a esa impresión.

Puntos d’encuestación nel conceyo da Veiga

1. A Veiga	18. Besado	35. Castramourán
2. Miou	19. Porzún	36. Nafaría
3. L’Outeiro	20. El Chao	37. Paramios
4. A Forxa	21. Beldedo	38. A Espía
5. El Puente	22. Vilameitide	39. Monticelo
6. El Folgueiral	23. As Cruces	40. Restrepo
7. A Fonte l’Outeiro	24. Estelo	41. Vixande
8. Tremiado	25. Ferreiramión	42. A Pumarega
9. Cereixido	26. Veiga de Vilar	43. Pumarín
10. Abres	27. Montouto	44. Molexón
11. Bustelo	28. El Foxo	45. Fabal
12. Refoxos	29. Meredo	46. As Trabas
13. Guiar	30. Xaraz	47. Penzol
14. A Graña	31. Vidal	48. El Foxo d’Añides
15. Os Pedreiros	32. Vinxói	49. Añides
16. Piantón	33. A Cova	50. Arneirín
17. Viladeye	34. Folgueiras	51. Presno

Estes fenómenos podemos repartilos en dous grupos atendendo á distribución que tein nel conceyo: unhos divídenlo en dúas zonas bastante precisas, anque desiguales na estensión; outros fenómenos dividen el conceyo en tres partes: as dos extremos, con solucións encontradas, y unha entremedias, con moitas vacilacións. Vou centrarme, tanto nun grupo como nel outro, nas isoglosas máis claras lo mesmo pra os falantes del conceyo que pra calquera de fora que sinta algunha curiosidad por este tipo de cuestións.

Pral grupo primeiro toméin dúas isoglosas: a que marca a línea entre os que palatalizan el *-n* tras *i* nos finais latinos *-inu*, *-inus*, *-ina*, *-inas*, y os que perden a nasal nesos mesmos casos; y outra que marca as diferencias nel uso de formas del artículo y nos alomorfos d'esta categoría.

Pral segundo grupo atópanse moitas menos y, polo regular, son menos definitivas, hasta el punto que poden ás veces pasar desapercibidas pral propio falante. D'entre elas, ademais da isoglosa *úalunha*, que presenta unhos límites un tanto especiales, eu destacaría a que separa a zona d'uso das formas analóxicas das etimolóxicas.

a.1. Resultado das terminacións latinas *-inu*, *-inus*, *-ina*, *-inas*.

Pra estes casos, el galego dá unhos resultados ben uniformes: a vocal *i* palataliza a consonante nasal que ye sigue y queda entonces *-iño*, *-iños*, *-iña*, *-iñas* (*viciño*, *viciños*, *cuciña*, *cuciñas*). Pol outra parte, el asturiano perde nel masculino singular a vocal final, quedando como resultado *-ín*, mentres que, nel resto dos casos, a terminación consérvase: *-inos*, *-ina*, *-inas* (*molín*, *molinos*, *rapacina*, *rapacinas*).

Nel noso conceyo, as parroquias d'Abres y Guiar asoméñanse nos resultados al galego, con palatalización da consonante nasal (*viciños*, *cuciña*, *tolinas*). Nel masculino singular aparece unha solución que ben podía, a primeira vista, tomarse como anómala pos atopamos el resultado *-ín*, coa pérdida da consonante final y sen palatalización da nasal, de xeito que nesos sitios dícese *toucín*, *camín*, *vicín*... Penso qu'este último resultado nun se contradice col galego, senón qu'esta tendencia crúzase con outra, xeneral á mayor parte d'Asturias, qu'é a pérdida da vocal final del masculino, que provoca, como é natural, a despalatalización da nasal.

Nas outras cuatro parroquias, A Veiga, Piantón, Meredo y Paramios, el resultado xeneral é a pérdida da consonante nasal entrevocálica, a nun ser nel masculino singular unde se perde, según lo dito, a vocal final y mantéñese a nasal; así ouguimos *mulín*, *vicíos*, *rapacia*, *rapacias*.

Anque os límites son abondo precisos nun quita pra qu'atopemos algunha palabra que contradice este resultado; así dicese *mulín*, pro tamén *mulíneiro*, *fucín* y *enfuciñar*, *farina* y *fariñento*. Os segundos elementos d'estas parexas tein en común qu'el *i* que provoca a palatalización é átona mentres as dos primeiros é tónica.

Pódese, así pos, falar d'unha coincidencia dos resultados da zona máis occidental d'este conceyo col galego, mentres os da zona centro-oriental son os propios d'unha gran parte da franxa Navia-Eo.

Os límites d'este fenómeno axústanse cos resultados da terminación latina *-enu*, que nas parroquias d'Abres y Guiar perde a vocal entrevocálica (*cheo*, *centeo*, *tarreo*) mentres que nas outras pérdese a vocal final (*chen*, *centén*, *tarrén*) —na Veiga, el resultado de *plenu* vacila entre *cheo* y *chen*, andan as dúas—.

Resultado das terminacións latinas *-inu*, *-inus*, *-ina*, *-inas*.

▣ *-ín*, *-iños*, *-iña(s)*.

□ *-ín*, *-íos*, *-ía(s)*.

a.2. Paradigmas del artículo.

Contamos nel conceyo con dous paradigmas.

Ún pras cuatro parroquias centro-orientales, que sería:

	singular	plural
masculino	<i>el</i>	<i>os</i>
femenino	<i>a~el³</i>	<i>as</i>
neutro		<i>el~lo</i>

Outro pras parroquias máis occidentales, Abres y Guiar, unde el paradigma é como sigue:

	singular	plural
masculino	<i>o</i>	<i>os</i>
femenino	<i>a</i>	<i>as</i>
neutro		<i>o</i>

Este paradigma coincide col del galego y diferenciáse del anterior non sólo nel masculino singular y nel neutro senón tamén na existencia d'alomorfos (*lo, los, la, las*) qu'usan nestas dúas parroquias, case dafeito, tras el infinitivo, que nestes casos perde el erre final (*rae-lo forno, face-lo pan, recolle-lo trigo, alinda-las vacas*). Tamén se pode atopar, ás veces, detrás d'algunhas palabras qu'acaban en *-s*, pro xa é un caso menos estendido (*todo-los días; En abellas y en ovellas non meta-lo que teñas*).

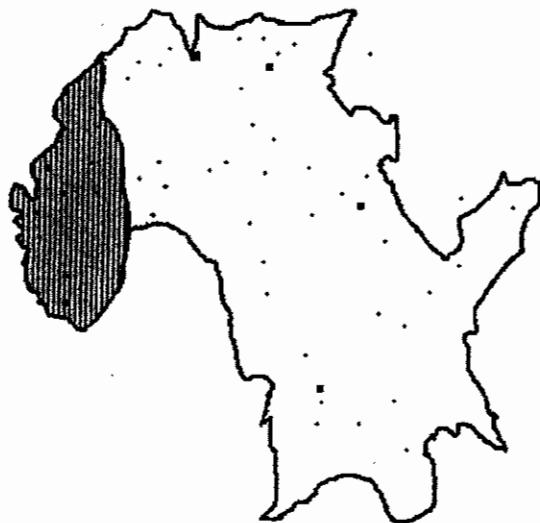
Infinitivo + artículo

▣ alomorfos del artículo.

□ *-r + artículo.*

³ El utilízase con sustantivos femeninos cuando empezan por vocal tónica: *el aira, el herba, el outra...*

Con esta isoglosa corre parexa a que separa as formas átonas del pronome personal de 3ª persona, en función d'obxeto directo, nas parroquias centro-orientales (*lo, la, los, las*) das mesmas nas parroquias occidentales (*o, a, os, as*): *Nun lo quixiche / Non o quixeche; Sempre las escuitéi / Sempre as escuitéi* (einda máis, tein estas parroquias unhos alomorfos qu'aquelas nun conocen: *Haino embaixo; fainno de noite; hai que roe-lo*⁴).

Referente del pronome personal en función d'obxeto directo.

- ▣ alomorfos tras *-r, -s*.
- *lo(s), la(s)*.

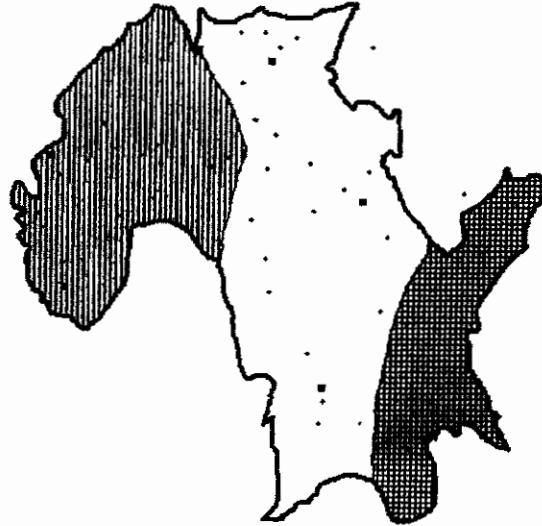
b.1. Distribución das formas analóxicas y etimolóxicas del masculino plural del demostrativo y de pronome personal de 3ª persona.

As parroquias d'Abres y Guiar usan as formas analóxicas col masculino singular *este* → *estes*, *ese* → *eses*, *aquel* → *aqueles*, *él* → *eles*. Tamén é posible atopar estas formas na parroquia da Veiga (A Veiga, Miou, L'Outeiro, A Fonte l'Outeiro, Tremiado, El Folgueiral, Cereixido,

⁴Reprodúzolo con guión pra diferencialo da zona centro-oriental del conceyo (que sería tamén *roelo*) unde *lo* nun é alomorfo; aquí sólo nos atopamos coa perda del erre del infinitivo.

Vilameitide, As Cruces, Estelo y Ferreiramión), aunque nesta parroquia hai qu'ir á xente veyá pra ouguilos con regularidá. Nel outro extremo, na zona suroriental (A Pumarega, Molexón, Penzol, As Trabas, Fabal), sólo escuitamos as formas etimolóxicas: *estos, esos, aqueles, eles*.

Nel medio queda unha zona onde ouguimos ben unhas, ben outras.

Distribución das formas analóxicas e etimolóxicas do masculino plural do demostrativo e do pronome personal de 3ª persoa.

- ▣ Área de *estes, eses, aqueles, eles*.
- Área de demostrativos analóxicos e etimolóxicos.
- ▣ Área de *estos, esos, aqueles, eles*.

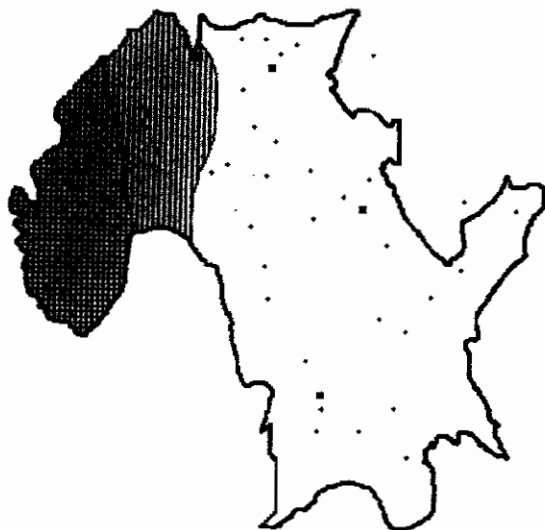
b.2. Formas analóxicas e etimolóxicas dos posesivos.

Os posesivos tamén opóin a zona occidental (Abres y Guiar), con formas analóxicas coa de primeira persoa, *teo(s), seo(s)*, á zona centro-oriental, onde as formas son etimolóxicas: *tou(s), sou(s)*. Queda nel medio unha pequena franxa, d'estensión algo máis pequena qu'a del fenómeno anterior, qu'usa ben unhas, ben as outras: por exemplo A Veiga, Miou, A Quinta

das Paleiras... Pro xa caen pral lado das etimolóxicas As Cruces, Ferreiramión, Estelo y Vilameitide.

As formas del femenino, *miña, miñas / mía, mías*, opóin, outra vez de forma clara, as dúas parroquias occidentales coas centro-orientales.

Así pos, podemos acabar falando de dúas zonas: unha al oeste, as parroquias d'Abres y Guair, que s'asomeña máis al galego qu'el outra, unde entrarían en case todos os fenómenos as cuatro parroquias restantes. Estas dúas zonas penso qu'os falantes del conceyo teinlas abondo claras; os de fora xa é outro cantar.

Formas analóxicas y etimolóxicas dos posesivos.

- Área de *miña, meu, teu, seu.*
- □ Área de *mía, meu, teu, seu.*
- Área de *mía, meu, tou, sou.*

BIBLIOGRAFÍA

- Álvarez Blanco, R.: "O artigo en galego. Morfoloxía", *Verba* 10, 1983, pp. 169–182.
- Carballo Calero, R.: *Gramática elemental del gallego común*, Galaxia, Vigo, 1968.
- Fernández Rei, F.: "Bloques e áreas lingüísticas do galego moderno", *Grial* 77, 1982, pp. 257–296.
- García Arias, X. Ll.: *Contribución a la Gramática Histórica de la Lengua Asturiana y a la caracterización etimológica de su léxico*, Biblioteca de Filoloxía Asturiana, Uviéu, 1988.
- Gargallo Gil, J. E.: "De fronteras lingüísticas peninsulares: paralelismos, afinidades, peculiaridades", *Lletres Asturianas* 57, 1995, pp. 23–40.
- Granda Gutiérrez, G.: "Los diptongos descendentes en el dominio románico leonés", TDRL II, 1960, pp. 119–173.
- Meilán, A.: "Sobre la forma EL del artículo en gallego-portugués", *Archivum* XXXI–XXXII, 1981–82, pp. 527–541.
- "Los posesivos en el concejo de Castropol", *Lletres Asturianas* 4, 1982, pp. 50–54.
- Menéndez García, M.: "Algunos límites dialectales en el occidente de Asturias", *BIDEA* XXIV, 1951, pp. 259–275.
- Menéndez Pidal, R.: *El dialecto leonés*, IDEA, Uviéu, 1962.
- Pérez, J. L.: "Observaciones en torno a la desaparición de la –n– intervocálica en gallego", *Verba* 9, 1982, pp. 201–214.
- Pérez de Castro, J. L.: "Piantón, Paramios y Abres (actual concejo de Vegadeo), según el catastro de Ensenada", *BIDEA* 87–88, 1972, pp. 583–606.